

UDK 373.3(497.5 Lika)(091)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 14. rujna 2011.

POVIJESNI PREGLED RAZVOJA OSNOVNE ŠKOLE U LICI S OSVRTOM NA GRAD GOSPIĆ

Maja Rukavina, asistentica

Učiteljski fakultet Rijeka, Odsjek za sveučilišne studije u Gospiću

Sažetak: Cilj je ovog rada dati povijesni pregled razvoja osnovne škole u ličkom kraju s posebnim osvrtom na grad Gospić kao njegovo središte. Osnovni metodologijski pristup temelji se na teorijsko-analitičkoj osnovi, i to na izučavanju pedagoške dokumentacije. Razvoj školskih sustava, točnije osnovne škole, jest odraz globalne razine razvoja društva u kojem škola postoji. One su nastajale prema potrebama određenog kraja uvažavajući njihove specifičnosti. Gledano kroz povijest, na razvoj osnovne škole utjecale su i utječu šire društveno-ekonomske i kulturne prilike, a to znači da su se u pojedinim razdobljima osnovne škole razvijale brže odnosno njihov je razvoj zaustavljan uslijed neprilika društvenog ozračja. Lika i grad Gospić kao njezino središte kroz povijest su uvijek bili na marginama društvenopolitičkih i prosvjetno-kulturnih zbivanja, no ipak su ovi ljudi i ovaj kraj imali svoju burnu prošlost, a svako vrijeme ostavilo je svoj trag.

Ključne riječi: osnovna škola, povijesni razvoj školstva u Lici i Gospiću.

Školstvo do zakonske obveznosti

Na temelju društveno-povijesnih prilika u drugim krajevima, kao i na temelju razvoja školstva drugdje, mogu se pretpostaviti razvojni tokovi školstva u Lici. Kada je riječ o školstvu i otvaranju škola u Lici od dolaska Hrvata u ove krajeve, treba imati u vidu činjenicu da sve do početka 19. stoljeća ima vrlo malo podataka o školama, njihovu osnivanju i djelovanju. Kada su Hrvati tijekom 7. i 8. stoljeća došli u ove krajeve, prihvatili su franačku vlast Karla Velikoga. Na području svoje države on je nastojao provesti opće pučko obrazovanje uz pomoć Crkve i svećenika. Stoga su škole koje su se tada otvarale bile crkvene, tj. parohijalne, samostanske i katedralne (Cuvaj, 1910.).

U okviru društveno-političkih prilika toga vremena Lika je bila pod velikim utjecajem Dalmacije, na koju se i teritorijalno naslanjala. Takva situacija uvjetovala je političku, gospodarsku, pa i prosvjetno-kulturnu isprepletenost. U Dalmaciji je već tada bilo dosta crkava i samostana iz kojih se širila pismenost, pa je prirodno da se i u Lici otvaraju crkve i samostani. Za širenje pismenosti i otvaranje škola tada je bio posebno značajan crkveni red benediktinaca, koji su se u Dalmaciju i njezino zaleđe (u koje spada i Lika) doselili iz Italije između

9. i 11. stoljeća. Pretpostavlja se da se pismenost širila na latinskom jeziku u Lici kao i u cijeloj Hrvatskoj, iako o tome nema nikakvih podataka i dokumenata.

Od 12. do 16. stoljeća Hrvatska s Dalmacijom doživljava velike promjene na ekonomskom, društvenom i političkom planu. U velikim gradovima Italije, Francuske, Njemačke i dr. otvaraju se visoke škole za pravo, medicinu, bogoslužje i druge znanstvene discipline. U škole se uključuje i dosta polaznika iz hrvatskih krajeva. Neka njihova prezimena (npr. Mogorovići, Gusići, Karlovići i dr.) govore da je među njima bilo ljudi s područja Like (Josipović, 1978.).

U vremenu prije dolaska Turaka, kao i poslije njihova protjerivanja, širom Hrvatske djeluje red franjevaca, koji kao putujući učitelji šire pismenost i obrazovanje, ali među nižim slojevima stanovništva, za razliku od samostanskih škola (Cuvaj, 1910.).

Lika je pratila zbivanja u drugim krajevima Hrvatske, pa možemo pretpostaviti da su franjevci i u Lici otvarali škole i širili pismenost.

Početak 15. st. na područje Like dolazi crkveni red pavlina, poznat pod imenom „bijeli fratri“. Oni također otvaraju svoje samostane, i to na prostoru Velike Kapele i Velebita, a posebno u Brinju i Brušanima, kao i svoje škole uz te samostane (Franković, 1958.).

Na temelju ovih podataka možemo utvrditi da su u Lici, kao i u drugim krajevima Hrvatske, djelovale crkvene i samostanske škole te da je Lika sve do dolaska Turaka išla na školskom i kulturnom planu ukorak s ostalim krajevima Hrvatske.

Provala Turaka u Liku 1527. godine i njezino osvajanje omeli su rad i djelovanje crkava i samostana. Cijelo vrijeme turske vladavine Likom (preko sto pedeset godina) obavijeno je tamom jer su materijalni pisani podaci uništeni.

Odnos između turskih gospodara i domaćeg stanovništva bio je neprijateljski i stalno se pogoršavao. Turci nisu poklanjali pažnju obrazovanju domaćeg stanovništva jer su na odgovornim mjestima bili njihovi kadrovi koji su se obrazovali drugdje. Otvorili su vrlo malo škola za djecu domaćeg stanovništva, a djeca poturica učila su arapski jezik, pismo i molitve u mektebu kod hodže. Dok su gradovi i veća mjesta, koliko su to tadašnje prilike dopuštale, živjeli kulturnije, u selima su narodni običaji, vjerovanja i narodne junačke pjesme bili jedini odgojni čimbenik (Franković, 1958.).

Takvo stanje potrajalo je do početka 18. st., kada su Turci iz Like napokon protjerani.

Protjerivanjem Turaka iz Like (1689.), ona ulazi u sastav Vojne krajine, koja se prostorno proteže od Like preko Korduna i Banije do Slavonije (Josipović, 1978.).

Pučke škole na području Like susrećemo dosta kasno, da bi čak i dvorsko vojno vijeće zabranilo 1723. godine osnivanje škola. Od te se zabrane oduhalo, pa je 1727. godine osnovana pučka škola u Otočcu (Šutija, 1965.).

Godine 1764. izašla je naredba da se u svakom mjestu, ili barem u svakoj kumpaniji, osnuje škola i namjesti učitelj (*Schulmeister*) njemačke narodnosti (Šutija, 1965.).

Tako se otvara 1765. godine pučka škola u Bagu (Karlobagu). Po izvješ-taju generalnog nadzornika Becka bile su godine 1766. njemačke škole u Gospiću i Otočcu, koje su polazile djeca krajiških činovnika i časnika. Na prijedlog baruna Kleefeldla osnovana je rješenjem dvorskog ratnog vijeća od 4. ožujka 1772. godine njemačka škola u Brinju, a 1773. u Gračacu i Udbini (Šutija, 1965.).

Nakon reorganiziranja Vojne krajine, tj. poslije 1747. godine, počelo se više pažnje posvećivati otvaranju pučkih škola u Lici. Komande krajiških pukovnija, gdje god to mogu, otvaraju pučke škole iz dva razloga. Prvi je razlog što na taj način provode germanizaciju, a drugi namjera osiguranja pismenog vojnog kadra. Godine 1774. na inicijativu carice Marije Terezije dolazi do velike reforme školstva. Osnovni joj je cilj bio osnivanje i organizirana izgradnja osnovnih škola, a taj zadatak povjerila je opatu Ivanu Ignjatu Felbigeru. On je proveo izmjene kako u organizaciji škole tako i u nastavnom radu učitelja. Sastavio je prvu državnu naredbu za organizaciju i djelovanje osnovnih škola „Opći školski red za njemačke normalne glavne i trivijalne škole“. U pogledu organizacije i djelovanja škola Opći školski red propisuje da se u sjedištu provincije (u Krajini većinom u sjedištima pukovnija) osniva glavna škola koja se još naziva i normalnom školom s 4 učitelja. U drugim gradovima osnivaju se glavne i gradske škole s 2-3 učitelja, a u sjedištima župa trivijalne škole s jednim učiteljem (Tunkl, 1958.). Učitelji dobivaju svoje pedagoško obrazovanje u poznavanju metoda, vježbanju u poučavanju, školskoj disciplini i vođenju školskih kataloga. Također naredba predviđa zajedničko poučavanje u razredima umjesto prijašnjeg individualnog poučavanja (Tunkl, 1958.). Preporučuje se i otvaranje djevojačkih škola, a obučavanje u njima povjerava se učiteljicama (Šutija, 1965.). Značajno je za tu reformu što se u njoj osjeća duh prosvjetiteljstva, postavljaju temelji općeg obrazovanja te određuje cilj obrazovanja u smislu temelja ili pripreme za zvanje. Također se osjeća i tendencija da se pomoću škole i obrazovanja ublaži klasna razlika. Međutim u krajiškim školama nastavu je polazio ipak razmjerno malen broj djece, i to uglavnom dječaka, a vrlo malo djevojčica (Holjevac, 2002.).

Nadzor nad školom vršio je mjesni župnik ako je znao njemački, a ako ne, onda zapovjednik satnije. Od godine 1765. oduzet im je nadzor. Godine 1780. izdane su i posebne instrukcije za školske nadzornike i nadglednike pukovnijskih škola.

Nadzor nad pučkim školama vršili su nadučitelji i satnijske školske komisije. Komisiju su sačinjavali određeni časnici i ravnatelj dotične škole. Vodstvo i nadzor nad svim školama u Krajini imala je školska graničarska direkcija u Karlovcu. Školski ravnatelj morao je svake godine obići općinske i državne škole, prisustvovati glavnim ispitima i brinuti se za jedinstvenu naučnu metodu. Nadzornici su morali podnositi i godišnji izvještaj (Balenović, 1934.).

Pučke škole u Lici dijelile su se na općinske i državne (erarne). Općinske su škole dvorazredne i trorazredne. Državne su se pučke škole dijelile na četverorazredne više škole. Državne pučke škole bile su po selima tzv. trivijalne škole. Uz trivijalne škole postojale su i tzv. glavne škole. Glavne škole bile su u Gospiću, Otočcu, Ogulinu, Slunju, Senju i Karlobagu, a trivijalne u Podlopači, Gračacu, Suvaji, Korenici, Buniću, Perušiću, Kosinju, Brlogu, Plaškom, Tounju, Brinju, Mrzlopolju, Vukmanićima i Senju. U normalnoj glavnoj školi učio se vjeronauk, latinski, matematika, prirodopis, zemljopis, povijest, a u 3. i 4. razredu uvelo se i gospodarstvo. Četvrti razred normalne glavne škole imao je dva odjeljenja. Od gospodarstva se uzimalo poljodjelstvo, livadarstvo, marvogojstvo, civilno graditeljstvo, kućanstvo i pčelarstvo. I u trivijalnim školama učilo se gospodarstvo, ali najprimitivnije: naputak za sijanje žita, lana i konoplje, sadenje krumpira, graha, graška, repe i zelja (Balenović, 1934.).

U prvoj polovici 18. st. znatno se mijenja struktura stanovništva. Doseljavanjem Srba iz Bosne i Srbije počinju se osnivati i djelovati srpske pravoslavne škole. Brigu o tim školama i njihovu radu i uzdržavanju vodile su srpske pravoslavne općine. Na početku 19. st. u Lici nema ženskih osnovnih škola, ali su glavne škole u Gospiću i Otočcu, kao i trivijalne škole u Gračacu, Perušiću, Podlopači i Buniću, na prijelazu iz osamnaestog u devetnaesto stoljeće dobile naređenje da te škole uz dječake moraju pohađati i djevojčice (Šutija, 1965.). Broj je polaznika u odnosu na broj školskih obveznika bio malen, što znači da je značajan broj stanovnika, posebice mlađih, ostao nepismen. Školska je obveza propisana, no seosko stanovništvo nije pridavalo pažnju školovanju svoje djece. Poslije razvojačenja Vojne krajine 1873. godine ratno je ministarstvo donijelo propise kojima se uređuje rad osnovnih i drugih škola na teritoriju Vojne krajine. Imenovana su školska vijeća (mjesna, općinska, kotarska i zemaljska) te kotarski nadzornici radi školskog nadzora.

Školstvo od zakonske obveznosti do Prvog svjetskog rata

Poseban značaj u školstvu Hrvatske i Krajine za Liku je imao prvi školski zakon donesen 14. 10. 1874. godine. Taj školski zakon utvrdio je da se pučke škole dijele na opće pučke škole i građanske škole. Nastavni je jezik hrvatski, a u srpskim školskim općinama u Hrvatskoj srpski jezik. Pučke škole mogu imati četiri razreda, a prema broju djece mogu raditi 1-4 učitelja. Među-

tim javlja se poteškoća zato što je uprava Vojne krajine, bez obzira na njezino pripajanje civilnoj Hrvatskoj, od 1881. godine radila odvojeno sve do 1886. godine. Zbog toga je za ovo područje u odnosu na školstvo primjenjivan školski propis za Vojnu krajinu od 1871. godine, a ne školski zakon od 1874. godine koji je vrijedio za građansku Hrvatsku. U takvoj situaciji Lika je u Vojnoj krajinu s posebnim i specifičnim položajem u njoj izgrađivala svoj školski sustav. U tom razdoblju nekoliko je karakterističnih pojava u školstvu. To je prije svega težnja za širenjem prosvjete među široke narodne mase i borba za naprednije nastavne metode. S druge strane, to je razdoblje s velikim brojem nepismenih. Najveći postotak analfabeta pripada Ličko-krbavskoj županiji, i to u postotku 66,18% muškaraca i 92,7% žena (Godler, 1958.). Na području Like, prema podacima iz 1885. godine, djeluje 90 općih pučkih škola. Od tog broja 62 su opće pučke škole s jednim učiteljem, 20 pučkih škola s 2 učitelja, 6 pučkih škola s 3 učitelja i 2 pučke škole s 4 učitelja. Iako je broj osnovnih škola u Lici u 19. st. znatno porastao u odnosu na stanje u 18. st., općenito uzeto, Lika je i dalje specifično područje, koje je u svemu zaostajalo za drugim krajevima Hrvatske. Lika na prijelazu u 20. st. ima najmanje osnovnih škola u Hrvatskoj, jedna osnovna škola dolazila je na 66 km kvadratnih i 2030 stanovnika. Teškoće i loše prilike osnovnih škola ogledaju se i u činjenici da od 93 osnovne škole na kraju 19. st. Lika ima 59 jednorazrednih osnovnih škola (tj. s jednim učiteljem), 20 dvorazrednih, 7 trorazrednih i 7 četverorazrednih. Vjerskih i privatnih škola na kraju 19. st. u Lici nema. Nastava koja se koncem 19. st. odvijala na hrvatskom i srpskom jeziku bila je u 90 škola cjelodnevna, a samo u tri osnovne škole poludnevna. Školskih zgrada za pučke škole na prijelazu iz 19. u 20. st. u Lici je bilo 100, od čega 92 u vlastitim i 8 u iznajmljenim zgradama. Stanje u kojem su se nalazile školske zgrade nije bilo zadovoljavajuće. U odnosu na druge županije, najmanje je vlastitih zgrada. Opremljenost nastavnim sredstvima i pomagalicama u ličkim pučkim školama bila je najslabija u Hrvatskoj. Na području Like na kraju 19. st. od 93 pučke škole samo je 10 bilo potpuno opremljeno nužnim učilima, 72 pučke škole bile su uglavnom dovoljno opremljene, 10 nedovoljno, a jedna škola uopće nije bila opremljena nastavnim učilima. U pogledu broja učeničkih i učiteljskih knjižnica i knjiga, Lika na prijelazu u 20. st. također stoji najslabije u Hrvatskoj. Tada je imala 92 učiteljske i 80 učeničkih knjižnica, u kojima je bilo ukupno 15 700 knjiga. Godine 1887. u Gospiću se osniva „Učiteljsko društvo za Gospić i okolicu“ iz kojeg početkom 20. st. nastaje Društvo pučkih učitelja za Ličko-krbavsku županiju. Pod utjecajem tog društva u Lici jača borba za slobodnu školu i što manji utjecaj crkve na nju (Josipović, 1978.).

Pred Prvi svjetski rat broj osnovnih škola u Ličko-krbavskoj županiji popeo se na 106. Te škole imale su 189 nastavnika, od toga 124 učitelja i 65 učiteljica.

Školstvo između dva svjetska rata

U ovom razdoblju školstvo je na početku egzistiralo na osnovi ranijih zakona i propisa, koji su vrijedili u pojedinim pokrajinama prije ujedinjenja. Sustav školstva bio je nedemokratski, a vlast se nije žurila mijenjati bilo što, naročito ne sustav osnovnog školstva. Zainteresirana je bila za reorganizaciju školskog sustava u dijelu u kojem je namjeravala provesti jedinstvenu organizaciju uprave u školama i osiguranje provođenja svoje politike unitarizma. Zakon o osnovnim školama pod nazivom Zakon o narodnim školama donesen je 5. XII. 1929. godine i vrijedio je za cijelo područje tadašnje Kraljevine Jugoslavije. Zakonom je uvedena osmogodišnja osnovna školska obveza koja se trebala ostvariti besplatno putem „narodnih škola“. Pojam „narodna škola“ obuhvaćao je četverogodišnju „osnovnu školu“ i četiri razreda više narodne škole te zabavišta i škole za djecu s posebnim potrebama. Predviđene su i tzv. ambulante škole sa petomjesečnim radom i tzv. školske stanice za djecu u zabačenim selima sa malo školskih obveznika (Pazman, 1958.). Tim zakonom određeni su sljedeći zadaci osnovnog školovanja: „Narodne škole su državne ustanove sa zadatkom da nastavom i odgojem u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti spremaju učenike za moralne, odane i aktivne članove državne zajednice, kao i da šire prosvjetu u narodu neposredno i posredno saradnjom sa kulturnim ustanovama za narodno prosvjećivanje.“ (Pazman, 1958: 330). Iz navedenih zadataka osnovnog školovanja jasno je vidljivo da su škole trebale odgajati prije svega vjerne i poslušne podanike.

Međutim osnovnoškolska obveza u praksi je bila četverogodišnja. Školska obveza nije se striktno provodila, pa su mnoga djeca, pogotovo na selima, prekidalala školovanje već u drugom ili trećem razredu, i to pretežno zbog teških materijalnih prilika. Kod izgradnje školske mreže veliku ulogu imala je politika, a ne stvarne potrebe, tako da su u Lici cijela područja ostajala i dalje bez škola, što se reflektiralo na visok postotak nepismenosti stanovništva (Pazman, 1958.).

Školstvo za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata

Nakon propasti bivše Jugoslavije i okupacijom zemlje 1941. godine ličko školstvo dolazi u posebne uvjete rada i djelovanja. Okupacijom zemlje prestale su s radom sve škole u Lici. Njihov rad pokrenuo se u ratnim uvjetima početkom 1941./42. Škole su tijekom Drugog svjetskog rata bile usmjerene na rad analfabetičkih tečajeva i osnovnih škola, pa je tako u Lici bilo više od 150 analfabetičkih tečajeva sa 300 polaznika i 152 osnovne škole sa 6 132 učenika (Josipović, 1978.). Najveći pothvat na području školstva u ovom razdoblju bilo je uvođenje i širenje obveznog osmogodišnjeg školovanja u cijeloj zemlji. Za-

konom o narodnim školama iz 1951. godine proglašena je opća osmogodišnja školska obveza, koja se ostvaruje u osmogodišnjoj, šestogodišnjoj i četverogodišnjoj osnovnoj školi i u četiri niža razreda gimnazije, s perspektivnom da sve škole s vremenom postanu osmogodišnje (Ogrizović, 1958.). U ličkom školstvu poslije Drugog svjetskog rata možemo izdvojiti neka karakteristična razdoblja. Prvo razdoblje traje od 1945. do 1953. godine, a karakterizira ga izgradnja srušenih škola, materijalna i kadrovska obnova. Drugo razdoblje školstva traje od 1953. do 1963. g. U tom razdoblju, uz decentralizaciju na društveno-gospodarskom planu, počinju se osjećati nova kretanja i u školstvu. Stvara se nova, jedinstvena osnovna osmogodišnja škola. Treće razdoblje traje od 1963. do 1980. godine, a karakterizira ga decentralizacija, intenzivnije se organizira prijevoz učenika, ukidaju se osnovne škole koje u novim uvjetima ne mogu raditi (Josipović, 1978). Tijekom Domovinskog rata mnoga područja Like bila su okupirana, škole devastirane, a stanovništvo raseljeno, tako da se nastava odvijala, ali s prekidima. Nakon Domovinskog rata škole su se obnovile u materijalnom i kadrovskom smislu. Danas Ličko-senjska županija broji 15 osnovnih škola.

Položaj učitelja

Položaj ličkih učitelja bio je sve do početka 19. stoljeća u materijalnom i društvenom pogledu nezadovoljavajući. Učitelji su, kao i ranije, bili ovisni o općini koja ih je uzdržavala. Obveza plaćanja učitelja u novcu i naturi koju je 1768. godine uvela Marija Terezija ukinuta je 1778. godine, iako je prema odredbama „Općeg školskog reda“ od 1774. godine školska obuka za sve polaznike bila besplatna. Težak društveno-materijalni položaj učitelja u Lici počeo se popravljati početkom 19. stoljeća. Godine 1805. određuju se i povećavaju plaće učitelja, 1811. godine uvode se platni razredi i određuju mirovine za učitelje, a 1820. godine učitelji dobivaju uniforme. Položaj učitelja znatnije se popravio 1805. godine, kada je donesen u Austriji „Državni školski ustav“. Ustav je proširio organizaciju osnovnoškolskog obrazovanja i uveo nastavne planove i programe za sve vrste škola. Predvidio je i dao upute za upravljanje školom, uveo pomagala u nastavu i predvidio da se i žene mogu školovati za nastavnike. Ustav je omogućio i otvaranje ženskih osnovnih škola, a pored redovnih škola uveo je i tzv. opetovnice ili nedjeljne škole. U Lici su tada učitelji bili stranci koji nisu znali hrvatski jezik, a bili su i bez potrebne stručne spreme. Da bi se koliko-toliko uveli u posao i rad u školama, odlazili su u Beč kako bi se upoznali s metodama rada u bečkim školama. Da bi se riješilo pitanje učitelja kojih nije bilo dovoljno u sjedištima pukovnije u Lici, otvaraju se tzv. štopske škole u kojima su se Ličani pripremali za učiteljsko zvanje. U štopskim školama polazili su pedagoške tečajeve te polagali stručni učiteljski ispit. Na-

kon položenih ispita polaznici su postajali podučitelji i učitelji s pravom rada u pučkim i trivijalnim školama (Franković, 1958.).

Osnovna škola u Gospiću u razdoblju od Austro-Ugarske do stvaranja Kraljevine SHS

Sustavno praćenje i (zapise) o razvoju osnovnog školstva u Gospiću nalazimo nakon ustoličenja Austro-Ugarske vlasti na ovom području. Većina je podataka u spomenicama, koje su, nažalost, pisane šturo, a velik dio dokumentacije uništen je uslijed zbivanja u Domovinskom ratu (škola je bila granatirana, zbog čega je velik dio dokumentacije uništen u samoj školi ili pak prilikom transporta). Uslijed takve situacije dat ćemo samo neke podatke na temelju kojih su vidljivi trendovi razvoja osnovne škole u Gospiću.

Stupanjem Austro-Ugarske na vlast te dolaskom austougarskih časnika i njihovih obitelji u Gospić javlja se potreba za otvaranjem škola. U Gospiću je 1788. godine otvorena pučka škola koja je bila smještena u zgradi sadašnje Privredne banke, a današnji park Kolakovac bio je školski vrt. Zgrada je 1885. godine nadograđena, a 1896. godine konačno završena. Tadašnji veliki župan Ličko-krbavske županije Bude pl. Budisavljević zgradu je 21. listopada 1896. godine predao na uporabu učiteljskom osoblju. U tu je zgradu prešla dječjačka i djevojačka škola, a počela je u njoj s radom i novootvorena Viša djevojačka škola. U to su vrijeme, točnije od 1880. do 1885. godine, u školi radili sljedeći učitelji: Ratković Dane, Devčić Fran, Šulek Stjepan, Jurković Petar, Vukovoja Mito, a okružni školski nadzornik bio je Josip Stipetić, kojeg će kasnije zamijeniti Antun Cuvaj. Po tadašnjem nastavnom planu i programu u pučkim školama učili su se ovi predmeti: obuka o vjeronauku, čitanje latinice i ćirilice, usmeni i pismeni izraz misli, njemački jezik, zemljopis, povijest, prirodoslovlje, računstvo, vjerstveno oblikovanje i risanje, pisanje, gospodarstvo, pjevanje, gramatika, žensko ručno djelo i kućanstvo.¹

Osnovna škola u Gospiću u razdoblju od početka 1. svjetskog rata do kraja 2. svjetskog rata

Pred Prvi svjetski rat škola je imala osam odjeljenja, od kojih su četiri muška, a četiri ženska. Takvo se stanje ne mijenja do školske godine 1924./1925., kada se otvara deveto odjeljenje (muško). Školske godine 1925./1926. otvara se jedno odjeljenje kombinirano od svih razreda i seli se u zgradu Učiteljske škole kao njezina vježbaonica. U to vrijeme cijela osnovna škola služi kao vježbaonica, gdje na praktični rad dolaze učitelji pripravnici. U

---

¹ Spomenica Narodne osmogodišnje škole, 1957.

kombiniranom odjeljenju provodi se po prvi put princip koedukacije, koji se postupno uvodi u matičnu školu te se iz godine u godinu smanjuje broj čistih odjeljenja, a raste broj mješovitih. U školi raste i broj odjeljenja, tako da ih školske godine 1930./1931. ima 17, a iduće školske godine otvara se osamnaesto odjeljenje za djecu s posebnim potrebama. To odjeljenje pohađaju djeca koja su slabo svladala nastavno gradivo. Nastavni program dijeli se tako da se gradivo prvog i drugog razreda obrađuje dvije godine. Djeca su završavala prva dva razreda u četiri godine, a poslije toga upisuju se u treći razred. Školske godine 1933./1934. škola se pretvara u vježbaonicu Učiteljske škole. U školi djeluje organizacija pomlatka Crvenog križa. Rad je u njoj vrlo aktivan, a naročito u razdoblju od 1931. do 1938. godine.

U razdoblju između dva rata u školi radi tridesetak učitelja. Za vrijeme Drugog svjetskog rata škola radi neredovito. Školske godine 1944./45. zbog čestih zrakoplovnih napada škola gotovo i ne radi. Za tu godinu učenici ostaju neocijenjeni, da bi počela s radom tek 1. 9. 1945. godine.²

Osnovna škola u Gospiću u razdoblju od kraja 2. svjetskog rata do Domovinskog rata i današnje stanje

Kroz čitavo poslijeratno razdoblje škola radi u sedam do devet odjeljenja, a školske godine 1955./56. otvara se deseto odjeljenje. Na čitavoj školi radi 11 učitelja. Kako Gospić postaje centar ličkih komuna, broj učenika stalno se povećava, tako da je krajem školske godine 1955./56. u školi bilo oko 350 učenika. Od 1954. godine u školi radi Školski savjet, a 1955. godine NOO Gospić imenuje Školski odbor.

Godine 1957. prišlo se osnivanju osmogodišnje škole. Sva odjeljenja bivše osnovne škole, vježbaonice i niži razredi gimnazije spojeni su u jednu jedinstvenu Narodnu osmogodišnju školu. Za upravitelja škole imenovan je Josip Bunčić. Nova osnovna Narodna osmogodišnja škola započela je s nastavom u školskoj godini 1957./58. U školu je upisano 1119 učenika koji su razvrstani u 33 odjeljenja. Iste školske godine formirana su dva odjeljenja za djecu poginulih boraca NOB-a koja su u jednoj školskoj godini završavala dva razreda. Nastava se odvijala u dvije zgrade, i to u bivšoj osnovnoj školi gdje radi 14 odjeljenja i u zgradi gimnazije „Nikola Tesla“ gdje radi preostalih 16 odjeljenja. Rješenjem NOO-a od 23. 12. 1958. godine Narodna osmogodišnja škola podijeljena je na dvije osnovne škole, i to na I. i II. osnovnu školu. U školi je ukupno 18 odjeljenja, tj. 643 učenika. Druga osnovna škola s radom je počela 1. 2. 1958. godine. U više razrede upisana su 503 učenika, a u niže 447 učenika. Osnovna škola u Gospiću središnja je škola s područnim školama Bi-

---

² Spomenica Osnovne škole Narodnih heroja Kate Pejnović i Nade Dimić, 1972.

laj, Ribnik, Čitluk, Divoselo i Debelo Brdo, a školske godine 1962./63. pripajaju se još i ove područne škole: Smiljan, Bužim, Trnovac, Brušani i Lički Novi. Središnja škola s područnima je imala 38 profesora, nastavnika i učitelja. Godine 1959. odlučeno je da 1. osnovna škola nosi ime narodnog heroja Nade Dimić, a školske godine 1962./63. 2. osnovna škola dobila je ime „Vlado Knežević“. Godine 1962. započelo se s izgradnjom, a 16. 9. 1972. godine otvorena je škola narodnog heroja Kate Pejnović. Početkom školske godine 1972./73. škole „Nada Dimić“ i „Vlado Knežević“ donijele su odluku o ujedinjenju pod nazivom Osnovna škola Narodni heroji „Kata Pejnović“ i „Nada Dimić“.³ Škola djeluje pod tim imenom do 1991. godine, kada dobiva naziv Osnovna škola „dr. Jure Turić“.

U ratnoj školskoj godini 1991./92. pod izuzetno teškim uvjetima nastavu je pohađao promjenjiv broj učenika. Kada je 10. veljače 1992. godine nastava počela, taj se broj kretao oko 480 učenika. Kako je Gospić bio na prvoj liniji bojišnice, nastava se izvodila većim dijelom u selima u okolini grada. Nastava se izvodila po 70-postotnom ratnom planu i programu, da bi nakon učestalih prekida završila po 60-postotnom nastavnom planu i programu. Broj nastavnih radnih dana kretao se od 92 do 103, a fond sati po pojedinim predmetima kreće se i do 70 % od propisane satnice. Ukupno je bilo 579 učenika koji su bili raspoređeni u 30 odjela, i to 18 odjela razredne i 12 odjela predmetne nastave.⁴

Školska godina	Broj učenika u razrednoj nastavi	Broj učenika u predmetnoj nastavi	Broj odjela u razrednoj nastavi	Broj odjela u predmetnoj nastavi
1999./2000.	385	462	15	17
2000./2001.	358	474	15	17
2001./2002.	382	473	15	17
2002./2003.	371	436	14	16
2003./2004.	406	414	14	16
2004./2005.	427	409	16	16
2005./2006.	437	402	16	16
2006./2007.	422	399	16	15
2007./2008.	409	415	15	15
2008./2009.	417	433	15	16
2009./2010.	399	420	15	19

Tablica 1. Brojno stanje učenika i odjela u Osnovnoj školi „dr. Jure Turić“ u Gospiću od školske godine 1999./2000. do 2009./2010.

Izvor: (Spomenica Osnovne škole „dr. Jure Turić“ Gospić, 1999./2000. do 2009./2010.)

³ Spomenica Narodne osmogodišnje škole, 1957., II. osnovne škole, 1958., i Osnovne škole Narodnih heroja Kate Pejnović i Nade Dimić, 1972./1973.

⁴ Spomenica Osnovne škole „dr. Jure Turić“ Gospić, 1991./1992.

Školska godina	Smiljan	Bilaj	Lički Novi	Brušane	Trnovac
1999./2000.	9	10	4	9	3
2000./2001.	12	9	8	6	
2001./2002.	12	13	10	4	
2002./2003.	13	16	9	6	
2003./2004.	10	22	10	5	
2004./2005.	11	18	9	8	
2005./2006.	11	20	9	8	
2006./2007.	9	14	11	8	
2007./2008.	8	13	8	10	
2008./2009.	8	11	7	9	
2009./2010.	7	6	6	8	

Tablica 2. Broj učenika u područnim školama od školske godine 1999./2000. do 2009./2010.

Izvor: (Spomenica Osnovne škole „dr. Jure Turić“ Gospić, 1999./2000. do 2009./2010.)

Kako je vidljivo iz prethodne dvije tablice, broj se učenika u matičnoj osnovnoj školi u Gospiću povećao, dok je brojno stanje učenika u područnim školama zabrinjavajuće jer se svake godine smanjuje, a u nekim selima osnovne se škole zatvaraju jer nemaju nijednog učenika. Iz tablice broj 2 vidljivo je da je školske godine 1999./2000. prestala s radom područna škola u Trnovcu.⁵ Valja napomenuti da su uz ove područne škole u sklopu matične osnovne škole u Gospiću djelovale i sljedeće osnovne područne škole: Rastoka – prestala s radom 1994./1995, Bužim – prestala s radom školske godine 1996./1997 te Debelo Brdo – prestala s radom školske godine 1998./1999. Sve navedene područne škole prestale su s radom zbog nedostatka učenika.⁶ Osnovna škola „dr. Jure Turić“ Gospić školske godine 2009./2010. broji ukupno 93 djelatnika, a od toga 61 učitelja, 3 stručna suradnika, 23 djelatnika tehničkog osoblja i ravnatelja. Od školske godine 2008./2009. u sklopu škole djeluje i glazbena škola s 5 djelatnika i 48 učenika polaznika (klavir, gitara i harmonika). U tijeku je nadogradnja postojeće školske zgrade s novih 16 učionica, a u svrhu izvođenja nastave u jednoj, dopodnevnoj smjeni. Od školske godine 2010./2011. škola je krenula s izvođenjem nastave u jednoj smjeni.

⁵ Spomenica Osnovne škole „dr. Jure Turić“ Gospić, 1999./2000.

⁶ Spomenica Osnovne škole „dr. Jure Turić“ Gospić, 1994./1995., 1996./1997. i 1998./1999.

Zaključak

Na temelju proučavane literature moguće je izdvojiti sljedeće zaključke:

Baveći se tematikom školstva u Lici, tj. razvojem osnovne škole u Lici s osvrtom na grad Gospić, uočljivo je da je malo literature u kojoj je to područje obrađeno i gdje bi se uočio kontinuiran tijek događaja. Zbog toga je većina podataka crpljena iz pedagoške dokumentacije. Uz to je dio pedagoške dokumentacije zbog zbivanja u Domovinskom ratu izgubljen, a ono što je ostalo nepotpuno je, bitni događaji nisu potkrijepljeni točnim godinama, a ponekad se zadržavalo i na nebitnim detaljima.

Osnovno školstvo u Lici pratilo je razvojne tijekove školstva u drugim krajevima, ovisno o vlasti koja je bila na području Hrvatske odnosno bivše Jugoslavije.

U razvoju osnovnih škola u Lici s osvrtom na grad Gospić možemo izdvojiti faze u kojima dolazi do stagnacije i faze kada dolazi do razvoja. Dolaskom Turaka u Liku i njezinim osvajanjem ometa se rad i djelovanje crkvenih i samostanskih škola. Takvo stanje potrajat će kroz cijelo vrijeme turske vladavine, jer Turci ne pridaju pažnju školovanju domaćeg stanovništva, koje im uglavnom služi kao roblje i u ratničke svrhe. Međutim stupanjem Austro-Ugarske na vlast i dolaskom austougarskih časnika i njihovih obitelji u Liku i Gospić javlja se potreba za otvaranjem škola. Do kraja 18. stoljeća bilježi se intenzivnije otvaranje škola (trivijalne i pučke), a na prijelazu 18. u 19. stoljeće dopuštenje pohađanja škole uz dječake dobivaju i djevojčice. Do ponovne stagnacije u školstvu dolazi izbijanjem Prvog, a zatim i Drugog svjetskog rata. Posljedice Drugog svjetskog rata osjećaju se do 60-ih godina, nakon čega dolazi do poboljšanja u ličkom osnovnom školstvu u smislu većeg broja učenika, popunjavanja škola kvalificiranim nastavnim kadrom, opremljenosti škola nastavnim sredstvima i pomagalicama te povećanja školskog prostora.

Opremljenost osnovnih škola nastavnim sredstvima i pomagalicama, školski prostor, opremljenost školskih knjižnica i kvalificirano nastavno osoblje oduvijek su bili problemi ličkih osnovnih škola. Gledano kroz povijest, još od Austro-Ugarske Lika je zaostajala i bila daleko ispod minimuma po navedenim pitanjima.

Vidljivo je da se unazad desetak godina broj učenika neznatno povećao u Osnovnoj školi „dr. Jure Turić“ u Gospiću, no u isto vrijeme zabrinjava trend opadanja broja učenika u područnim školama (sela u okolici Gospića), što u konačnici dovodi do zatvaranja škola. Škola je u odnosu na prijašnja razdoblja dobro opremljena nastavnim sredstvima i pomagalicama, kabineti su opremljeni, a nastava je osigurana primjerenim nastavnim kadrom. Od školske godine 2010./2011. škola je započela s radom u jednoj smjeni. Međutim velik su problem ruralne sredine u kojima se škole zatvaraju zbog nedostatka učenika. To je u izravnoj vezi s pitanjem gospodarstva, zapošljavanja, migracijom mlađeg

stanovništva u veće gradove (u dogledno vrijeme prijeti nestanak cijelih sela) itd. Kako bi se takvo stanje poboljšalo, nužno je da se poboljšaju ili osmisle novi projekti poticanja gospodarstva, što bi izravno utjecalo na standard stanovništva i razvoj školstva ovog kraja. Naravno da treba ulagati u gradove, ali ne smijemo zaboraviti da će, ako se zapostave ili nestanu naša sela, nestati i dio naše prošlosti, kulture i tradicije, a upravo zbog naše djece to ne smijemo dopustiti.

Literatura:

1. Balenović, V. (1934.): *Školstvo u Lici do razvojačenja Vojne krajine*, Lički kalendar, str. 109.-115.
2. Cuvaj, A. (1910.): *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Svezak I., Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje, Od najstarijih vremena do godine 1780., Zagreb: Tisak Kr. Zemaljske Tiskare.
3. Holjevac, Ž. (2002.): *Gospić u Vojnoj krajini (1689.-1712.-1881.)*, Zagreb: Hrvatski Zemljopis
4. Josipović, S. (1978.). *Udio Like u prirodnim znanostima i privredi*, Zbornik radova znanstvenog simpozija, Gospić, str. 197.-215.
5. Franković, D. (1958.): *Škole u srednjem vijeku*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
6. Franković, D. (1958.): *Dalji razvoj školstva za povlaštenu klasu u doba ratova s Turcima*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
7. Godler, Lj. (1958.): *Školstvo i prosvjeta na početku XX stoljeća i novi pedagoški pravci*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
8. Ogrizović, M. (1958.): *Novi društveno – politički osnovi i karakter prosvjete i školstva u narodnoj revoluciji*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
9. Pozman, D. (1958.): *Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj između dva rata (1918.-1941.)*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
10. Šutija, I. (1965.). *Iz povijesti ličkog školstva*, Dostignuća, br. 2., str. 45.-50.
11. Tunkl, A. (1958.): *Počeci općeg školovanja u doba prosvijećenog apsolutizma i Napoleonskih ratova*. U: Franković, D. (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: Pedagoško književni zbor.

Historical Overview of the Development of Primary Schools in Lika With Special Reference to the Town of Gospić

Summary: The aim of this paper is to offer a historical overview of the development of primary schools in Lika and particularly in Gospić as the regional centre. The main approach is based on theoretical and analytical methods of the examination of school administration records. The development of primary schools and the school system on the whole reflects the global development level of society. Schools were founded as an answer to specific needs of a region. The development of primary schools throughout history was influenced by socioeconomic and cultural factors. In some periods primary schools developed faster and in some they suffered difficulties due to unfavourable social circumstances. Through history Lika and Gospić have been on the margins of socio-political, educational and cultural events. Nevertheless, the people and this region have a very turbulent history, and each period has made its mark.

Keywords: primary school, historical development of education system in Lika and Gospić

Geschichtlicher Überblick über die Entwicklung der Grundschule in Lika mit Bezug auf die Stadt Gospić

Zusammenfassung: Es ist das Ziel dieser Arbeit, einen geschichtlichen Überblick über die Entwicklung der Grundschule in der Region Lika mit besonderem Bezug auf die Stadt Gospić als deren Mittelpunkt zu geben. Der grundlegende methodische Ansatz basiert auf dem theoretisch-analytischen Grund, nämlich auf dem Studium der pädagogischen Dokumentation. Die Entwicklung des Schulsystems, insbesondere der Grundschule, ist ein Spiegelbild der globalen Entwicklungsebene der Gesellschaft, in der die Schule existiert. Sie entwickelten sich nach den Bedürfnissen einer bestimmten Region durch Wahrung ihrer Besonderheiten. Die Entwicklung der Grundschule beeinflussten und beeinflussen immer noch, geschichtlich betrachtet, die breiteren sozio-ökonomischen und kulturellen Bedingungen, so dass sich in einigen Perioden die Grundschule schneller entwickelt hat, bzw. ihre Entwicklung wurde aufgrund ungünstiger sozialer Atmosphäre gestoppt. Lika und die Stadt Gospić als ihr Zentrum war im Laufe der Geschichte schon immer am Rande der sozialen, politischen, pädagogischen und kulturellen Ereignisse gewesen, aber diese Leute und diese Region hatten trotzdem ihre turbulente Vergangenheit, und jede Zeitperiode hat ihre Spuren hinterlassen.

Schlüsselbegriffe: Grundschule, geschichtliche Entwicklung des Schulwesens in Lika und Gospić.